

Алена Кавалюк

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт

**Шлях да пазнання існасці:
аксіялагічны патэнцыял прозы Івана Шамякіна
апошняга перыяду творчасці**

Апошні перыяд творчасці І. Шамякіна прыпаў на канец ХХ – пачатак ХХІ стагоддзя, так званы “постсавецкі час”, які аказаўся надзвычай супярэчлівым як для ўсёй літаратуры, так і для асобных мастакоў слова. З аднаго боку, руйнавалася сістэма, пры якой адбылося жыццё савецкіх людзей; з другога боку, перад творцамі адкрыліся перспектывы іншага мыслення, пераацэнкі поглядаў і дасягненняў, з’явіліся новыя мажлівасці для творчага самавыяўлення і эстэтычных пошукаў. Прыярытэт набывалі ідэя нацыянальнага адраджэння, пафас гуманізацыі чалавека і жыцця.

На новым этапе развіцця літаратуры І. Шамякін заставаўся нераўнадушным летапісцам сучаснасці. З ранейшай актыўнасцю пісьменнік пачаў даследаваць рэчаіснасць у 90-я гады, бо бачыў, як у грамадстве пагоршыліся ўмовы жыцця, запанавала бязладдзе, суайчынікаў ахапіла інфляцыя духоўнасці. Постсавецкі час спарадзіў у творчасці пісьменніка ўсхваляваныя публіцыстычныя разважанні, палемічныя ацэнкі, шчырую грамадзянскую трывогу. І. Шамякін прапанаваў абноўленую мастацкую канцэпцыю чалавека і свету, але, выяўляючы свае адносіны да рэчаіснасці, не прэтэндаваў на іспіну ў апошняй інстанцыі; як мастак-даследчык бачыў задачу ў тым, каб сказаць хвалюючую праўду пра трагізм быцця, узварушыць свядомасць сучаснікаў. Шляхам пакутлівых роздумаў пісьменнік прыйшоў да балючай высновы, што *чалавецтва ў сваім развіцці пайшло не па той дарозе.*

Як ні парадаксальна, але ў заключны перыяд творчасці, нягледзячы на глыбокі ўнутраны крызіс, выкліканы “ломкай” савецкай сістэ-

мы, а таксама асабістымі стратамі (смерцю сына і жонкі), І. Шамякін шмат піша. Пра яго творчую актыўнасць сведчаць творы розных пражэічных жанраў: раманы “Зеніт” (1987), “Злая зорка” (1991), “Вялікая княгіня” (1997); аповесці “Драма” (1988), “Ахвяры” (1989), “Paradis auf erden” (“Зямны рай”), “Вернісаж” (1992), “Сатанінскі тур”, “Падзенне”, “Адна на падмостках” (1993), “Без пакаяння”, “Бумеранг” (1995), “Палеская мадонна”, “Крывінка”, “Выкармак” (1996), “Зона павышанай радыяцыі”, “Завіхрэне” (1997), “Слаўся, Марыя!”, “Губернатар” (1998), “Пошукі прытулку” (1999), “У засені палаца” (2000), “Абмен” (2001); апавяданні “Адведзіны” (1999), “Хабар” (2000), “Трагедыя партызана” (2001); дзённікавыя запісы “Роздум на апошнім перагоне” (1998), “Начныя ўспаміны” (2002). Творы гэтага перыяду склалі кнігі “Сатанінскі тур” (1995), “Палеская мадонна” (1998), “Пошукі прытулку” (2001), зборнік апавяданняў “Промні маленства” (2002). Апошнім па часе напісання стала апавяданне “Ваня-матэматык” (2003).

Крытычна-рэалістычнае адлюстраванне рэчаіснасці канца мінулага стагоддзя асабліва характэрна для аповесцей І. Шамякіна “Драма”, “Сатанінскі тур”, “Paradis auf erden” (“Зямны рай”), “Вернісаж”, “Падзенне”, “Без пакаяння”, “Палеская мадонна”, “Крывінка”, “Завіхрэне”, у якіх, па вызначэнні А. Бельскага, *шмат сцэн і эпизодаў нагадваюць літаратуру абсурду, калі, згушчаючы фарбы, драматызуючы сюжэт і выклікаючы тым самым шок, пісьменнік раскрываў анамальныя з’явы рэальнасці таго часу*¹.

У многіх аповесцях пражэік асэнсаванні воблік новых гаспадароў жыцця. У аповесці “Крывінка” І. Шамякін не толькі стварыў вобраз “новага беларуса”, ён уважліва прыглядаўся і да такой “вечнай” праблемы, як адносіны чалавека да Бога², а таксама раскрыў класічную праблему бацькоў і дзяцей. Галаван да бяспамяцтва любіць сваю дачку Рыначку. З дзяцінства пеставаў яе, і нават тады, калі ўжо пасталела і стала студэнткай універсітэта, працягвае дагаджаць капрызам сваёй крывінкі. Бацькоўская ўседазволенасць разбэсціла дзяўчыну. Даючы волю гарэзлівай весялосці і вар’яцкай фантазіі, Арыядна спіхнула ў басейн госьця – сябра сям’і Навагодава. Яе ўчынак сапсаваў урачыстасць

¹ А. Бельскі, *Прапаведнік духоўнасці і чалавечнасці*, “Роднае слова” 1996, № 1, с. 15.

² З. Драздова, *Рэлігійная тэматыка ў сучаснай беларускай прозе*, [у:] *Мастацкія варыянты дыялагізму*, Мінск 2010, с. 222.

з нагоды асвятчэння шыкоўнага катэджа, і свята, на якое прыйшлі паважаныя людзі, раптоўна скончылася. Як жа павёў сябе ў гэтай сітуацыі бацька? Злосці на Арыядну за яе “хуліганскую выхадку” хапіла хіба да вечара таго дня... Ды і як жа можна злаваць на дачку, якую любіў да забыцця? За гэтае, можа, і любіў, што яна вось такая – гарэза. Ён сам у маладосці на хаду абцасы абрываў³. Галаван не чакаў, што неўзабаве сам стане ахвярай чарговай хуліганскай выхадкі дачкі.

Сюжэт твора разгортваецца ў адпаведнасці з жорсткай рэальнасцю 90-х гадоў: бацька атрымлівае жахлівую вестку, што Арыядну выкралі з мэтай выкупу. Дзеся роднай крывінкі ён гатовы на ўсё, таму патрэбную суму, незадумваючыся, аддае вымагальнікам. *Рыначка, дзіця маё, за цябе я жыцця не пашкадую*, – запэўнівае бацька выбаўленую з няволі дачку. На гэта якраз і спадзяецца дзяўчына, таму працягвае нахабна выпрабоўваць бацькоўскую любоў. Нягледзячы на прыстаўленага да яе целаахоўніка, здолела бяспследна знікнуць. Псіхалагічна абгрунтавана аўтар перадае бацькавы перажыванні: *...А ён і вачэй не звёў. Да пайночы сустракаў кожны аўтобус. Пасля хадзіў па плітах двара і скуголіў разам з Барсам. Смяртэльна палохала, што і аўчарка скуголіла, як прадчувала бяду, і гэта нагнавала страх. Думкі, адна страшнейшая за другую, вірыліся ў галаве. Адганяў іх. Хрысціўся, як ад нячыстай сілы. Нічога не памагала* (1146).

Родныя не знаходзяць сабе месца, і калі агеньчык надзеі патух, па Арыядне зладзілі памінкі. Прагматык Галаван шукае вінаватага ў смерці дачкі, у сваіх здагадках прыходзіць да пераканання, што злачынства хутчэй за ўсё здзейснена па замове Навагодава, які не дараваў Арыядне абразлівае свавольства ў басейне. Каб расквітацца з ворагам, бацька звярнуўся да кілера, у выніку – Васіль Раманавіч апынуўся пад коламі электравоза. Пісьменнік заўважае, што справа не прынесла Галавану спакою і раўнавагі, яго яшчэ больш апанавалі страх і трывога, душу вярэдзілі пакуты сумлення, і ён запіў, імкнучыся ў алкагольным забыцці схавацца ад страшнай рэчаіснасці. А калі аднойчы апоўначы па тэлефоне пачуў родны голас, то падумаў, што гэта галюцынацыя. *Дык не даліўся ж яшчэ да такога стану. Сатанінскае ці Божае выпрабаванне?*

– *Татунь! Ты? Цалую цябе. Добры вечар. У вас ужо ноч. Што ты анямеў? Падай голас! Гэта я. Я! Твая Рыначка-крывіначка. Ды адзавіся ты!*

³ І. Шамякін, *Збор твораў (1981–2001)*, Мінск 2009, с. 1138. Далей пры спасылцы на гэтае выданне ў дужках падаецца старонка.

– Ты-ы? – язык – як распух.

– Я! Я! Не прывід! Не палохайся. Слухай, ойча мой дарагі. Я тут села на мель. Моцна села. Пяцьдзесят тысяч твайх... скупенда ты, бацька, мы працукалі за месяц. Што тут пяцьдзесят тысяч! Тут пяцідзесяці мільёнаў мала. Авантурыст мой міжнародны (...) кінуў мяне... без грошай, добра, што пашпарт не прыхапіў. Бандзюга! Уцёк з багатай амерыканкай... (1162).

Цынiзм любай крывiнкі прыводзiць ў здранцвенне чалавека, розум, хiтрасць, спрытнасць якога дапамаглі яму заняць высокае месца ў жыццi, пра што сведчыць набытая маёмасць: дзве фiрмы, два палацы, адзiн з якіх – *трохпавярховы катэдж з вежамi* – як перанесены з *Аўстрыйскiх Альп мiнiяцюрны палац*. Каб падкрэслiць немажнасць гаспадара, эксклюзiўнасць яго апартаментай, аўтар дае iх дэтальнае апiсанне. *Адна лесвiца на другi паверх – твор мастацтва: разьба высокай пробы. Такiя ж былі дзверы ў холе другога паверха. Роспiс на сценах хола ў адмысловым стылі – як бы не пэндзлем намалёваная, а напыленая пульверызатарам. Але па тэмах i метады – не абстракцыя, не авангардызм – рэалiзм у своеасаблiвым выкананнi: дрэвы, людзi, жывёлы выступалi як бы з туману цi з-пад густой вуалi розных колеравых адценняў. Усё гэта надавала карцiнам нейкую таемную незвычайнасць, а ўсяму холу з мэбляй у стылі i афарбоўцы жывапісу – казачнасць* (1129). Ледзь не ў казачны замак трапляе чытач на пачатку твора, але страшная тая казка, дзе пануюць духi цемры.

Напэўна, многiх абхiтрыў прэзiдэнт дзвюх фiрм, ладуючы свой дабрабыт, але ў гэтай справе яго пераўзыйшла родная крывiнка, уцягнуўшы ў вiр пякельных страсцей (арганiзацыя забойства сябра, пакуты сумлення, нарэшце – усведамленне вiны ў крывi бязвiннага чалавека). Эгаiстычнай Арыядне аказалася мала створанага бацькам камфорту, яна з'ехала з каханкам у Парыж, жадаючы вясёлага i бесклапотнага жыцця. Прага ўцех штурхае дзяўчыну на злачынства супраць бацькоў. Тым самым пiсьменнiк паказвае, што ў псiхалогii асобных маладых людзей адбываюцца жахлiвыя мутацыi. I. Шамякiн выяўляе прычынна-вынiковую сувязь памiж паводзiнамі старэйшага i малодшага пакаленняў. Галаван бачыў у дачцэ *найдаражэйшую каштоўнасць у незвычайным iнтэр'еры катэджа*. Заражаны вiрусам бездухоўнасцi цi мог ён па-iншаму выхаваць сваю крывiнку? Нi бацька, нi мацi нават не ўяўлялi, што пакуты ў iх жыццё можа прынесцi менавіта любiмая дачка. Пiсьменнiк даследуе механiзм спусташэння i звыраджэння дзiцячай душы i свярджае, што сляпая бацькоўская

любоў якраз і вядзе да ігнаравання нашчадкамі Божай заповедзі шанавання бацькоў. І. Шамякін паказвае, што сапраўдная любоў не павінна абмяжоўвацца толькі клопатам пра матэрыяльны дабрабыт дзіцяці, бацькі нясуць адказнасць перад Богам за тое, што пасеюць у яго душы. Уласна перажытая пісьменнікам драма з сынам прымусіла І. Шамякіна далучыцца да ісцін біблейскай і народнай педагогікі. *Не пакідай юнака без пакарання, – раіць Святое Пісанне, – калі пакараеш яго дубцом, ён не памрэ: ты пакараеш яго дубцом і ўратуеш яго ад пекла⁴. Карай сына твайго, і ён дасць табе спакой, і прынясе радасць душы твай⁵*. Аповесць “Крывінка” яскрава ілюструе лёс тых бацькоў, якія не адчулі Богага клопату пра чалавека. Традыцыйная ў літаратуры, і ў прыватнасці, у творчасці І. Шамякіна праблема бацькоў і дзяцей у гэтым творы дасягнула свайго апагея. Для “новага беларуса” самадурства дачкі (не было б ліха без дабра) становіцца пачаткам Богашукальніцтва (хоць, вядома, тое, што ён наведваў царкву, ставіў самую дарагую свечку за спачын забітага сябра, быў членам царкоўнага савета, яшчэ зусім не сведчаць пра яго сапраўдны прыход да Бога). І для Галаванавай жонкі *хулганская выхадка* дачкі стала таксама сродкам выйсця са складанага становішча, аднак жанчыну яна выводзіла на новую прыступку ў разуменні Бога. Маці Арыядны ад скрухі і адчаю ратуецца царквой, чытаннем Новага Завету, схіляе да гэтага і свайго мужа, угаворвае яго пакаяцца. Непуцёвая дачка па волі лёсу стала пуцяводнай ніццю для бацькоў. Аўтарская пазіцыя І. Шамякіна выяўляецца праз выбар імя для сваёй гераіні. У чытача міжволі ўзнікае асацыяцыя з “ніццю Арыядны” – вядомым вобразам-сімвалам са старажытнагрэчаскага міфу.

У апошнія гады жыцця І. Шамякіну давялося прайсці праз шматлікія выпрабаванні, што яшчэ больш пагрузала ў роздум над быццём, таямніцамі светабудовы, а ў выніку – мяняла яго светаўспрыманне. Пісьменнік прыйшоў да разумення, што *на біблейскія сюжэты створаны ўсе шэдэўры мастацтва. І філасофія ўся – ад Бібліі*. Хаваючы блізкіх, развітваючыся з сябрамі, сам рыхтуючыся да іншабыцця, творца задаваўся пытаннямі духоўнага кшталту: хто такі Бог? Ці кіруе ён чалавечым лёсам? Чаму пакутуюць праведнікі і раскашуюць грэшнікі? Чым абумоўлены вера і бязвер’е? Прычыну бязвер’я свайго пакалення і ўласнага запозненага звароту да Бога І. Шамякін шукае не толькі ў атэістычным савецкім мінулым, але і ў гістарычным лёсе нацыі.

⁴ Пр. 23: 13–14.

⁵ Пр. 29:17.

Раз'яднанасць у веравызнанні, на думку аўтара, не спрыяла ні нацыянальнай кансалідацыі, ні духоўнаму ўзыходжанню беларусаў. Праз паказ духоўнага паяднання людзей рознага веравызнання пісьменнік адмаўляе рэлігійную нецярпімасць. У літоўскага князя Аляксандра, героя гістарычнага рамана “Вялікая княгіня”, *тры чвэрці княства – праваслаўныя. Продкі яго былі праваслаўныя. Бацька Казімір хрышчоны Андрэем. А прадзед Вітайт разы тры пераходзіў з праваслаўя ў каталіцызм і назад. Урэшце і сам ён не вельмі разумее ўсіх тайнаў двух галін хрысціянскай веры. І тыя, і другія спавядаюць Бога-Айца, Бога-Сына і Бога Святога Духа. Што ж іх раздзяляе?* (667). І. Шамякін услаўляе ў творы любоў, якая знішчае прорву паміж людзьмі розных рэлігійных канфесій. Праваслаўная Алена і католік Аляксандр змаглі стварыць моцную сям'ю, дасягнуць духоўнай еднасці, бо баяліся страціць падоранае Богам каханне, а ў рэлігіі імкнуліся да істотнага, адмятаючы нанасное.

Раман І. Шамякіна “Вялікая княгіня” істотна адрозніваецца ад шматлікіх гістарычных твораў беларускіх празаікаў, якія імкліва сталі з'яўляцца ў новы перыяд развіцця літаратуры і аказаліся асабліва запатрабаванымі на хвалі другога нацыянальнага адраджэння ў пачатку 90-х гадоў мінулага стагоддзя. Для раскрыцця праблем духоўнага жыцця чалавека аўтар выкарыстаў падзеі сярэдневечча, калі людзі былі значна бліжэй да Бога, чым у сучаснасці. У гістарычным мінулым І. Шамякін шукаў тую мадэль духоўнасці, якая была страчана. Галоўнай мастацкай задачай пісьменніка ў дадзеным творы было сцвярджэнне прыярытэта духоўных ідэалаў у чалавечым жыцці. Жывучы ў няпростых грамадска-палітычных абставінах, у матэрыяльным дабрабыце, галоўная гераіня прыйшла да разумення таго, што чалавеку найперш трэба думаць не пра “мірскія дробязі”, а пра душу. Гэтая думка лейтматывам праходзіць праз увесь раман, мастак узнаўляе страчаную мадэль маральных адносін: *Шукайце ж найперш Царства Божае і Праўды Яго, а ўсё астатняе прыложыцца вам.*

Сваю гераіню аўтар паказаў глыбокай верніцай, якая праваслаўную веру ўспрыняла з малаком маці, была выхавана ў духу хрысціянскай маралі і бязмежнай любові да Бога. Ніякія жыццёвыя абставіны не прымусілі яе здрадзіць праваслаўю, хоць да гэтага княгіню ўвесь час падштурхоўвалі. І гэтая яе бескампраміснасць была дарагой для аўтара. Еднасць з Богам стала сэнсам зямнога існавання гераіні. У сваіх малітвах, споведзях Алена вельмі блізкая да Бога. Евангельскімі заветаў яна правярала сваё жыццё, што не перашкаджала гераіні ўсведамляць сваю грахоўнасць. Праблемы граху, віны і пакаяння

таксама ўзнімаюцца ў творы. Яскрава яны выяўляюцца праз палеміку Алены з канцлерам Сапегам і асабліва з кардыналам Фрэдэрыкам, які верыў старажытнаму Аўгусціну, што толькі прасветленая душа можа прыйсці да сапраўднай веры, (...) толькі два аб'екты варты глыбокага пазнання – Бог і Душа (685).

Для самой Алены балючым было тое, што яна не магла быць абвенчана з любым мужам-католікам, які бязмежна кахаў яе. Гэтае каханне для Аляксандра адзінае ў жыцці, яго радасць. Бо якія ў яго яшчэ радасці, акрамя кахання да гэтай маленькай жанчыны?! Улада радасці не дае – адны непрыемныя турботы (695). ...Нават вайна яго не так палохала, як думка, што ён страціць такую жонку. Такое каханне! Яно яшчэ не расквітнела, ён яшчэ не сарваў чароўную кветку... (Чароўнай кветкай кахання героя бачыцца дзіця, якога не паслаў Бог іх сям'і, і пра якое яны так марылі). Амаль чатыры гады жанчына малілася Збавіцелю, Багародзіцы, каб падарылі ёй, ім з Аляксандрам найвялікшае шчасце, якое толькі можа мець чалавек, – дзіця, наследніка, які прадоўжыць іх жыццё... Аб'ездзіла ледзье не ўсе старыя праваслаўныя манастыры, цэрквы, малілася там і шчодра адорвала – іконамі, грашамі, землямі. І Багародзіца злітасцівілася: у лоне яе зарадзілася новае жыццё. Як яна асцерагала яго! Як асцерагала! За які грэх Бог адняў яе дзіцятка, не даўшы яму з'явіцца на свет, нарадаваць маці і бацьку першым крыкам? Выкідыш на пятым месяцы. За што Бог пакараў іх? За чый грэх? Яе? Аляксандраў? Але ў гэты час вялікі князь не хадзіў на вайну, нікога не забіў, не пакараў смерцю. Яго ж называюць у народзе Міласцівы. Значыцца, яе грэх... У чым ён? Яна моцна ўзлавалася ... на бацьку свайго. Але ж гэта было два гады назад. Бог так доўга чакаў? (696). Прычыну гэтага сямейнага няшчасця аўтар зноў звязвае з канфесійнай непрымірымасцю. ...І ўсё рухне ад недарэчных законаў, ад таго, што католікі не могуць дамовіцца з праваслаўнымі (667), – разважае Аляксандр. Герой перажывае, што па волі лёсу ў іх з Аленай сямейным жыцці быў парушаны адзін з самых галоўных законаў: яны жылі, не абвянчаўшыся, не атрымаўшы благаславення Бога на стварэнне сям'і, на памнажэнне роду.

Майстэрства псіхалагічнага выяўлення жаночага характару рэалізавана І. Шамякіным праз перадачу ўнутранага свету гераіні, нераскрытага патэнцыялу яе мацярынскіх пачуццяў: Любы дотык дзіцяці напаўняў яе цела незвычайнай цеплынёй, яго смех, галасок – што глыткі крынічнай вады для засмяглай душы. Адтайвала яе душа і расцвітала гэтак жа пышна і шматколерна, як у першыя месяцы замужжа, жаночага шчасця (701). Тым самым пісьменнік сцвярджае, што

жаночае шчасце не можа быць сапраўдным без шчасця мацярынства. У гэтым мастака пераканала жыццё яго любай жонкі.

Гімнам ёй, духоўнай дарадцы і найлепшаму сябру, што з упэўненасцю крочыла па жыцці і раздзяляла з пісьменнікам нягоды і радасці, стала аповесць “Слаўся, Марыя!” Свой заповітны твор І. Шамякін напісаў пасля смерці Марыі Філатаўны і назваў яго гісторыяй каханна, любові, жыцця. Па сведчанні самога пісьменніка, гэтую аповесць ён не мог не напісаць, бо, як і героі фільма рэжысёра Я. Хрынюка “Анна и Командор”, быў перакананы, *калі з двух людзей, што кажаюць адзін аднаго, жывы застаецца адзін, гісторыя іх жыцця, іх кахання прадаўжаецца* (1401). Да гэтай высновы І. Шамякін дадаваў уласнае прызнанне: *Гэта праўда. Гісторыя нашага з Машай кахання, любові, жыцця прадаўжаецца, пакуль я хаджу па зямлі і магу трымаць у руцэ пяро. І гэта дае мне права напісаць яе: гісторыю нашу. Для дзяцей, унукаў, для ўсіх тых, хто кажае, хто будзе казаць – для тых, хто зліецца ў “одно существо”* (1401). Другой прычынай для такога вельмі цяжкага па душэўным стане яго сачынення было тое, што, калі раней Марыя Філатаўна была толькі прататыпам многіх жаночых вобразаў у шамякінскіх творах, то зараз пісьменнік адчуваў свой абавязак пісаць пра жонку *жывую, рэальную, такую, якой яна была, – вельмі простаі, зямной і ў той жа час незвычайнай* (1402).

Увекавечваючы вобраз жонкі, празаік стварае адметны вобраз мужчыны і мужа. Пафас твора пераконвае чытача ў тым, што за спіной выдатнага мужчыны сапраўды заўсёды стаіць выдатная жанчыны. Даследуючы таямніцу кахання, пісьменнік прыгадваў словы Л. Талстога (І. Шамякін у апошнія гады з захапленнем чытаў яго дзённікі): *Для того, чтобы был честный брак, нужно стремление к полному целомудрию*. І. Шамякін перакананы, што *лепшыя пачуцці выхоўваліся класічнай літаратурай* (1412) і народнай педагогікай. Ён заклапочаны тым, што ўнучкі, як і большасць маладых, захопленыя *нізкаякаснай літаратурай, пошлым кіно, не разумеюць магічнай сілы класікі*. Супакойвала хіба тое, што *ёсць жа ў іх прыродная цнатлівасць – ад бабулі, ад маці* (1412). Далучаючы нашчадкаў да гісторыі свайго кахання, мастак нібы імкнецца зрабіць ім прышчэпку ад бездухоўнасці, сцвярджаючы, што сапраўднаму каханню ёсць месца ў жыцці. Аднак яно не дарунак лёсу, а вынік вялікай духоўнай працы. *Можна, гэта прагучыць парадаксальна, – пісаў І. Шамякін, – але я ўпэўнены, што нястачы, беднасць і бескарысліва адданая праца дзеля людзей умацоўвалі, цэментавалі нашу любоў, так я называю тое, што паступова ўсталёўвалася паміж намі. Менавіта – любоў, яднанне дзвюх*

душ. Каханне – гэта агонь, які запаліста ўспыхвае, але лёгка можа і патухнуць. Гэта – песня, якая дае асалоду, але можа і хутка скончыцца. А калі з’яўляецца любоў, то звязвае навечна. Яна – не мёд, яна – жытнёвы хлеб, у якім маеш патрэбу штодня, і яна, любоў, як хлеб арганізму, дае жыццёвую сілу пачуццю (1425).

Галоўным для Марыі была сям’я і яна з’яўлялася яе шчырай ахоўніцай. *Для яе развод – трагедыя. (...) Сям’я – святое і непарушае (1439). Сумленне, жаночы гонар, вернасць мужу для яе былі вышэй за ўсё. Такой яна заставалася ўсё жыццё (1419), ...знакі павышанай увагі да сваёй асобы не любіла. Клопат пра іншых быў сэнсам яе жыцця (1421). Жонка стала для пісьменніка сапраўдным духоўным арыенцірам, бо яна ні на хвіліну не займала чужога месца, толькі сваё, адведзенае ёй Богам і жыццём! (1421) Марыя Філатаўна не толькі сама жыла па заповедзях Божых, але і вяла за сабой іншых, найперш – свайго мужа і дзяцей.*

I. Шамякін не пабаяўся прызнацца, што жонка была для яго першым чытачом і самым аўтарытэтным крытыкам і ніколі не памылялася: *што хваліла яна – хвалілі ўсе, калегі, чытачы, што прымала з маўклівым скепсісам – тое і ў чытачоў не выклікала захаплення (1415). Чаго варта аўтарскае прызнанне: высокіх адзнак яна мне не давала не толькі ў пачатку маёй творчасці, але і тады, калі я стаў народным, лаўрэатам і меў сотню выданняў (1426). Яно ж і паказчык таго, як надзеленая быццёвай мудрасцю жанчына аберагала свайго каханага ад страшнага граху гардыні; асперагала яго больш за паўстагоддзя ад злых людзей, ад хвароб, ад літаратурнай багемы, ад захаплення славай і ад рознага глупства (1422).*

Аповесць “Слаўся, Марыя!”, як і раман “Вялікая княгіня” займае вызначальнае месца ў творчасці I. Шамякіна. Яны сведчаць пра здольнасць мастака слова выйсці на новы ўзровень спасціжэння і адлюстравання чалавечага быцця. На гэтым шляху ўзыходжання Ангелам-ахоўнікам пісьменніка стала Марыя Філатаўна. Сімвалічна, што вобраз падзвіжніцы-жонкі падсвечваецца вобразам Маці Божай, аб чым гаворыць і назва твора.

Вызначальнай рысай Шамякіна-творцы заўсёды была яго здольнасць трымаць руку на пульсе часу, не здрадзіў гэтаму ён і ў апошні перыяд творчасці. Прааналізаваныя творы з’яўляюцца паказчыкам не толькі мастацкай эвалюцыі I. Шамякіна-пісьменніка, але і духоўнай эвалюцыі I. Шамякіна-чалавека, які, нават уступіўшы ў складаны для кожнай асобы перыяд дажывання, здолеў пакінуць нашчадкам прыклад годнага ўпарадкавання душы.

ЛІТАРАТУРА

- Бельскі А., *Прапаведнік духоўнасці і чалавечнасці*, “Роднае слова” 1996, № 1.
- Драздова З., *Рэлігійная тэматыка ў сучаснай беларускай прозе*, [у:] *Мастацкія варыянты дыялагізму*, Мінск 2010.
- Шамякін І., *Збор твораў (1981–2001)*, Мінск 2009.

STRESZCZENIE

DROGA KU POZNANIU:
POTENCJAŁ AKSJOLOGICZNY PROZY IWANA SZAMIAKINA
Z OSTATNIEGO OKRESU JEGO TWÓRCZOŚCI

W artykule omówiono aksjologiczny potencjał prozy Iwana Szamiakina powstałej w ostatnim okresie jego twórczości, kiedy pisarz zdołał wspiąć się na nowy poziom rozumienia i odzwierciedlenia życia człowieka. Takie utwory, jak „Krivinka”, „Slavsia, Maryja!” czy „Wialikaja kniaginia” świadczą nie tylko o artystycznej ewolucji Szamiakina-pisarza, lecz także o duchowej przemianie Szamiakina-człowieka.

Słowa kluczowe: pojęcie człowieka i świata, krytyczno-realistyczne odzwierciedlenie rzeczywistości, problem rodziców i dzieci, priorytet ideałów duchowych, ewolucja artystyczna, przemiana duchowa.

SUMMARY

THE PATH TO SENSE COGNITION:
AXIOLOGICAL POTENTIAL OF IVAN SHAMYAKIN'S LAST PERIOD PROSE

The article considers the axiological potential of Ivan Shamyakin's prose written in the last period of his work, when the author managed to reach a new level of understanding and reflection of human entity. Such tales as “Krivinka”, “Slavsya, Mariya!” and the novel “Velikaya knyaginya” show both artistic evolution of Shamyakin-writer and spiritual evolution of Shamyakin-human.

Key words: concept of man and world, critical realistic reflection of reality, problem of parents and children, priority of spiritual ideals, artistic evolution, spiritual evolution.